

Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi

Žiak s problémami v kariérovom vývine.

Kariérová výchova a kariérové
poradenstvo pre žiakov zo sociálne
znevýhodneného prostredia

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE/A ODBORNÝ ZAMESTNANEC/CI	Zariadenie poradenstva a prevencie psychológ, kariérový poradca, sociálny pedagóg, špeciálny pedagóg
VEKOVÁ KATEGÓRIA	2. stupeň ZŠ
FORMA	Individuálna, skupinová
VYPRACOVAL/A KONZULTANT/KA	Mgr. Lenka Stella Čigášová, Mgr. Margaréta Chrienová PhDr. Anna Jenčová, PhD.
DÁTUM	Február 2022

Kariérová výchova a kariérové poradenstvo pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia

Úvod do problematiky

Sociálne znevýhodnené prostredie (SZP) je označované ako prostredie, ktoré je chudobné, sociálne, výchovne a kultúrne odlišné od majoritného prostredia. Táto oblasť zahŕňa aj deti z marginalizovaných rómskych komunít. Podľa stále platného školského zákona (§ 2 písm. p) je za dieťa/žiaka zo SZP považované „dieťa alebo žiak žijúci v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností dieťaťa alebo žiaka, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov pre rozvoj jeho osobnosti“ (zákon č. 245/2008).

V usmernení MŠVVaŠ SR č. 2016-11850/9969:1-100A sa podrobnejšie uvádzajú faktory prostredia, ktoré znevýhodňuje dieťa vo výchovno-vzdelávacom procese:

1. rodina, v ktorej dieťa žije, neplní základné funkcie – socializačno-výchovnú, emocionálnu a ekonomickú,
2. chudoba a hmotná núdza rodiny dieťaťa,
3. aspoň jeden z rodičov dieťaťa je dlhodobo nezamestnaný, patrí k znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie,
4. nedostatočné vzdelanie zákonných zástupcov – aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,
5. nevyhovujúce bytové a hygienické podmienky, v ktorých dieťa vyrastá – absencia miesta na učenie, postele, elektrickej prípojky, pitnej vody, WC,
6. vyučovací jazyk školy je iný ako jazyk, ktorým dieťa hovorí v domácom prostredí,
7. rodina dieťaťa žije v segregovanej komunite,
8. sociálne vylúčenie komunity alebo rodiny dieťaťa z majoritnej spoločnosti.

Poradenské zariadenia síce nemajú kompetenciu zisťovať podrobnosti v oblasti socioekonomickej situácie rodiny, ale skutočnosti uvedené v bodoch 3, 4, 6, 7 a 8 sú väčšinou dostupné z rodinnej anamnézy (resp. školských záznamov v rámci návrhu na psychologické vyšetrenie a sú postačujúce na orientačné stanovenie sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré môže negatívne ovplyvňovať výkony dieťaťa pri testovaní). VÚDPaP vydal v roku 2018 metodickú informáciu pre odborných zamestnancov poradenských zariadení Posudzovanie kognitívneho vývinu detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (dostupné na: <https://vudpap.sk/posudzovanie-kognitivneho-vyvinu-deti-zo-socialne-znevychodneneho-prostredia-zo-dna-11-2018/>). V procese testovania a pri odporúčaní výchovno-vzdelávacích postupov je nevyhnutné zohľadňovať faktory a podmienky rodinného a výchovného prostredia, ktoré tu s najväčšou pravdepodobnosťou intervenujú.

V širšom kontexte sa za žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia považuje žiak, ktorý má vyjadrenie centra poradenstva a prevencie (CPP), alebo žiak, ktorý je členom domácnosti, ktorej členovi sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a zákonný zástupca žiaka túto skutočnosť preukáže riaditeľovi základnej školy (<https://www.minedu.sk/socialne-znevychodnene-prostredie-prispevok/>).

Znevýhodňujúce sociálne, jazykové a kultúrne prostredie podmieňuje variabilitu individuálnych potrieb a podmienok dieťaťa, ktoré sa prejavujú aj v kariérovom poradenstve deťom a ich rodičom, zákonným zástupcom. Ani vo vzťahu k žiakom zo SZP sa nemôže pristupovať ako k jednoliatej skupine. Sociálne znevýhodnenie je zaiste priťažujúcou okolnosťou, pri voľbe ďalšej študijnej a profesijnej dráhy sa však môže prejavovať odlišne u rôznych mladých ľudí (Drál, 2015).

U detí zo SZP sa obvykle objavuje zvýšená potreba podpory v oblasti kariérovej výchovy a poradenstva, súvisiaca s nízkou ašpiráciou vo vzťahu k vzdelaniu a výberu strednej školy. Významný podiel na zlyhávaní a nevhodnom kariérovom rozhodovaní má častejšia školská neúspešnosť týchto žiakov. Tá je ovplyvňovaná príčinami ako nízka vzdelanostná úroveň rodičov, odlišná hodnotová orientácia, v ktorej vzdelanie nehrá významnú rolu a z toho vyplývajúca nízka motivácia k učeniu, odlišné kultúrne, sociálne a emocionálne zázemie, absencia povinnej predškolskej prípravy, nedostatočné ovládanie slovenského jazyka, nedostatočne vypestované základné sociálne, hygienické a pracovné návyky. Takisto negatívne vplyvajú aj nie vždy najvhodnejšie prístupy pedagogických zamestnancov k týmto deťom a nedostatočná dochádzka detí do školy (Návrh koncepcie výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania).

Motiváciu k školskému výkonu, ktorá hrá významnú úlohu v kariérovom rozhodovaní, ovplyvňuje hodnota a význam vzdelania. Sociokultúrne podmienené sú aj ďalšie hodnoty a normy správania a z toho dôvodu môžu byť viac či menej odlišné od majoritnej spoločnosti, a teda aj školy. Škola pre deti zo SZP môže byť úplne bezvýznamná, pretože ich môžu zaťažovať iné problémy. Ide najmä o problémy v oblasti základných biologických potrieb a problémy v oblasti samotnej existencie. Absencia podnetov, záujmu o dieťa, nevhodné spôsoby komunikácie, nedostatok jedla, nedostatočná výživa, nedostatočne strávený spoločný čas prispievajú k zanedbávaniu dieťaťa.

Na kariérové rozhodovanie môžu negatívne vplyvať okrem SZP aj ďalšie faktory. Napr. žiaci môžu pochádzať aj z neúplnej rodiny (v dôsledku rozvodu, rozchodu rodičov, úmrtia, odchodu do zahraničia, nastúpením do výkonu trestu odňatia slobody a pod.). Uvedené skutočnosti môžu výraznou mierou ovplyvňovať osobnosť dieťaťa, jeho rozvoj, ako aj vzťah k vzdelaniu. U žiakov zo SZP sa často vyskytuje situácia, keď končia povinnú školskú dochádzku dovŕšením 16. roku života, najčastejšie prvým ročníkom strednej školy, ale aj v nižších ročníkoch základnej školy. Medzi hlavné dôvody neukončeného štúdia na strednej škole patrí nezáujem o učenie, nedostatok financií na štúdium, potrebná pomoc v domácnosti, zlé výsledky v škole a rodinné či materské povinnosti. Pomocou pre tieto deti môže byť odborná starostlivosť školského sociálneho pedagóga, ktorý ich môže sprevádzať aj pri nástupe na strednú školu, podporovať ich v motivácii, formovaní sebadôvery a sebavedomia (pomoc pri riešení pomôcok či učebných materiálov, vybavovaní ISIC karty a pod.). Dôsledky predčasného ukončenia prípravy na povolanie sa môžu prejavovať na strane žiaka a jeho budúcnosti, ale môžu sa prejavovať aj na celospoločenskej úrovni (napr. vo vyššej miere nezamestnanosti, nižších platoch či vykonávaním nekvalifikovanej činnosti).

Základné princípy

Základnou úlohou kariérového poradenstva je podporiť rozvoj zručností pre riadenie kariéry v rôznych vývinových štádiách tak, aby si dokázali utvárať zmysluplný osobný a spoločensky relevantný pracovný život, pomôcť žiakom profesijne sa orientovať pri výbere povolania a zohľadňovať ich psychickú, biologickú či sociálnu úroveň zrelosti. Už počas vzdelávania by mal žiak získavať orientáciu v možnostiach ďalšieho štúdia a vo svete práce, ale aj motivovať na učenie sa, osobnostný rozvoj a premýšľanie o svojej budúcnosti. Podpora by mala byť šitá na mieru jeho špecifikám a potrebám. Adresná, **individuálna podpora** na pokračovanie v ďalšom štúdiu a jeho úspešné dokončenie by mala zohľadňovať všetky tieto faktory a z nich vyplývajúce bariéry pomáhať v rôznych fázach a rôznymi spôsobmi prekonávať (Drál', 2015). Účinnou podporou je vytvorenie dostatočného priestoru v obsahu vzdelávania rôznych ročníkov informáciami, aktivitami a postupmi zameranými na podporu študijnej a profesijnej orientácie žiakov.

Kariérové poradenstvo a kariérová výchova (KVakP) by mali byť charakterizované **systematickým a multidisciplinárnym prístupom** všetkých zainteresovaných aktérov. Vedenie základných škôl by malo podporovať činnosť kariérových tímov. Okrem kariérového poradcu by sa tejto problematike mal venovať aj celý tím pedagógov a odborných zamestnancov v spolupráci s rodinami a poradenskými zariadeniami.

Na zabezpečenie kvalitného poradenstva a informovanej voľby žiakov je potrebné zintenzívniť komunikáciu a spoluprácu škôl s ďalšími inštitúciami vrátane úradov práce, komunitných centier, obcí i zamestnávateľov.

Okrem tohto princípu je vo zvýšenej miere potrebné uplatňovať aj **princíp včasnej kariérovej výchovy** vo vzťahu k týmto žiakom, s cieľom samostatného rozhodovania a úspešnej tranzície zo základnej školy na strednú školu. Žiaci zo SZP v porovnaní so žiakmi intaktnej populácie potrebujú špecifický a individuálny prístup na rozvíjanie kariérových zručností.

Mladí ľudia zo sociálne znevýhodneného prostredia môžu mať:

- nízku motiváciu na ďalšie štúdium pre minulé študijné neúspechy,
- nízke, žiadne alebo nereálne ašpirácie k svojmu budúcemu povolaniu,
- nízku sebadôveru,
- nízku mieru vytrvalosti,
- zlé skúsenosti so školou,
- negatívny vzťah k svojim školským povinnostiam a z toho vyplývajúce hodnotenie,
- neovládanie rôznych spôsobov učenia sa aj pre nedostatok podpory zo strany rodiny či školy,
- slabý prehľad o svete okolo seba a o svete práce, neznalosť informácií o možnostiach, ktoré sú k dispozícii,
- nerozhodnosť pri rozhodovaní sa o svojom budúcom povolaní, a to hlavne z dôvodu negatívnych pracovných návykov v rodine,
- rôzne inštitucionálne a situačné bariéry, ktoré sťažujú ich prístup k možnostiam majoritnej spoločnosti.

To všetko môže znížiť nároky, ktoré na seba kladú, a prehliť nezáujem o ďalšie štúdium. V takom prípade sa možno zamerať na posilnenie sebadôvery, pomenovanie prekážok pri učení aj identifikovanie rozdielnych možností, príležitostí a životného štandardu, ktoré človeku prinášajú určitý stupeň vzdelania či konkrétne povolanie (Drál, 2015).

Ciele

Podstatou kariérového poradenstva pre žiakov zo SZP je zabezpečenie dlhodobej systematickej podpory formou preventívnych programov nadväzujúcich a zmysluplne dopĺňajúcich ostatné aktivity z oblasti kariérovej výchovy a poradenstva, ktoré sa žiakom/deťom dostávajú. Optimálne je začať s podporou detí predškolského veku, ktorá môže preventívne pôsobiť a výrazne prispieť k znižovaniu rozdielov s bežnou populáciou. Takéto pôsobenie môže byť veľmi účinné pre neskoršie kariérové rozhodovanie v tranzitnom období.

Cieľom tohto postupu je zostavenie programov pre žiakov zo SZP, ktoré budú špecificky zamerané podľa vekovej kategórie:

- preventívny program pre žiakov prvého stupňa zo SZP,
- preventívny program pre žiakov 5., 6. a 7. ročníka zo SZP,
- preventívny program rozhodovania pre žiakov končiacich ročníkov zo SZP.

Programy realizujú odborní zamestnanci poradenských zariadení v kategórii kariérový poradca, psychológ, sociálny pedagóg v spolupráci s PZ/OZ zo škôl (kariérový poradca, výchovný poradca, školský psychológ, triedny učiteľ atď.). Títo odborní a pedagogickí zamestnanci môžu realizovať okrem preventívnych programov aj jednorazové i krátkodobé aktivity (besedy a prednášky na rôzne témy), zážitkové aktivity aj dlhodobú a systematickú prácu so skupinou.

Kariérové poradenstvo a diagnostika sú z veľkej časti zamerané na podporu sebapoznávania klienta. Cieľom je pomôcť im prostredníctvom súboru aktivít zorientovať sa samým v sebe, identifikovať a posudzovať svoje vlastné schopnosti a záujmy, ciele a limity. Pomôcť im tiež uvedomovať si ich potenciál a možnosti pre budúce uplatnenie sa na trhu práce. Ide tak o zabezpečenie podpory a poskytovanie včasnej dlhodobej odbornej starostlivosti v kariérovom vývine. Potrebné je zdôrazniť multidisciplinárny prístup v starostlivosti o týchto žiakov počas celého ich kariérového vývinu.

Ďalším cieľom kariérového poradenstva pre žiakov zo SZP je viesť ich k plánovaniu budúcej kariéry a samostatnému rozhodovaniu, vnímaniu zmysluplnosti práce vo svojom živote, ale aj vnímanie dôsledkov,

ktoré prirodzene vyplývajú zo spôsobu života v sociálne znevýhodnenom prostredí (napr. dlhy). Kariérová výchova sa zameriava aj na odbúravanie predsudkov a rodových, sociálnych a ďalších stereotypov a na sociálno-emocionálne posilňovanie žiakov, aby sa dokázali v živote slobodne rozhodovať. Pomoc, podpora a poradenstvo by mali viesť k tomu, aby žiak otázku svojej budúcnosti prijal za svoju osobnú výzvu. Cieľom je motivovať klienta k tomu, aby sa ďalej vzdelával, rozvíjal zručnosti na riadenie vlastnej kariéry a dokázal sa rozhodnúť, aké povolanie chce v budúcnosti vykonávať.

Postup činnosti

1. Posúdenie SZP ako ŠVVP

Za žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia sa považuje žiak, ktorý má o tom vyjadrenie. Diagnostika sa realizuje na základe usmernenia VÚDPaP-u – štandardov odborných činností. V odporúčaniach sa môže navrhovať zvýšená starostlivosť aj v oblasti KVaKP pre týchto žiakov.

Význam kvalitnej anamnézy, formy zberu odborných údajov

Na zachytenie dôkladnej osobnej a rodinnej anamnézy je potrebné zdôrazniť najmä nevyhnutnosť úzkej spolupráce kariérového poradcu so zákonnými zástupcami žiakov zo SZP. Niekedy to môže byť, z rozličných dôvodov, namiesto biologického rodiča aj iná (poverená) „starajúca sa“ osoba (staršia sestra, teta, stará mama a pod.). Je preto dôležité najprv si zistiť, *kto sú tie naozaj reálne sa angažujúce osoby*, ktoré žijú v prostredí dieťaťa, od malička ho poznajú, vychovávajú a pamätajú si všetky dôležité okolnosti jeho raného vývinu. Je to dôležité aj pri aplikácii ďalších odborných intervencií.

Okrem rodičov/starajúcich sa osôb sú pri rodinnej a školskej anamnéze žiakov veľmi cenné aj informácie od všetkých zainteresovaných pracovníkov, ktorí sa podieľajú na výchove, vzdelávaní a starostlivosti o žiaka (napr. asistent učiteľa, komunitný pracovník, pediater, školský psychológ, školský sociálny pedagóg, atď.). V diagnostickom procese má veľký význam aj pedagogická diagnostika, ktorá prináša postrehy a informácie o žiakovi priamo z edukačného procesu.

2. Úlohy a kompetencie kariérových poradcov pri poskytovaní KVaKP pre žiakov zo SZP

Kariérový poradca v poradenskom zariadení metodicky usmerňuje činnosť kariérového poradenstva v škole, koordinuje spoluprácu so školou, mapuje situáciu v školách, ponúka rôzne možnosti podpory vrátane preventívnych programov, podieľa sa na tvorbe školského strategického plánu kariérového poradenstva, poskytuje konzultačnú činnosť pri realizácii jednotlivých úloh, aktívne vytvára sieť spolupracujúcich aktérov, vyhodnocuje realizované činnosti a navrhuje ďalšie kroky.

Zo strany kariérového/výchovného poradcu v škole by bolo potrebné, aby boli zabezpečené aj tieto činnosti vo vzťahu k tejto cieľovej skupine:

- Vedenie evidencie žiakov so ŠVVP, v tomto prípade na základe SZP. Vychádzajúc z tohto zoznamu vie zadať požiadavku na realizáciu preventívnych programov poradenskému zariadeniu pre túto špecifickú cieľovú skupinu.
- Podieľanie sa na tvorbe a evidencii portfólia za každého žiaka. Portfólio uchováva celý rad informácií o vývoji a pokroku žiakovej práce. Slúži ako pomôcka na sledovanie vývoja záujmov, vedomostí, zručností, pracovných skúseností a dosiahnutých úspechov. Má viesť žiaka k zamysleniu sa nad svojou vlastnou prácou a má ho povzbudzovať k posudzovaniu vlastného rozvoja a obohatiť spoluprácu učiteľa a žiaka, motivovať ho k ďalšiemu rozvoju. Žiak získava nástroj, ktorý je nápomocný pri tomto rozhodovaní, môže mu pomôcť k identifikácii silných stránok, úspechov.
- Podnecovanie triednych učiteľov, aby do triednických hodín implementovali prvky kariérovej výchovy a rozvoja zručností na riadenie vlastnej kariéry žiakov (napr. reflexia, aktivity na sebahodnotenie, sebaopoznanie v súlade s fázami kariérového vývinu žiakov, prijímanie a dávanie spätnej väzby). Zároveň by mali **triedni a predmetoví učitelia** podporovať

získavanie zručností žiakov pre potreby uplatnenia sa na trhu práce a ďalšie štúdium, stimulovať vzdelanostné aspirácie žiakov a celkovo sledovať a podporovať vývin študijnoprofesijských záujmov žiaka. Prepojenie obsahu vyučovacích hodín s kariérovou výchovou je dôležité, aby žiakom bolo umožnené lepšie chápať zmysel výučby a premostiť k ich potenciálnym pracovným životom.

Implementácia KVAKP v škole by totiž nemala byť len úlohou kariérového, resp. výchovného poradcu pôsobiaceho v škole, ale záležitosťou celej školy – spolupráce školského psychológa, špeciálneho pedagóga, sociálneho pedagóga, triednych učiteľov, učiteľov, vychovávateľov a vedenia. Kariérový poradca z CPP spolu so kariérovým/výchovným poradcom iniciujú vznik **kariérových tímov**.

Škola sa vo vzťahu k žiakom zo SZP môže tiež podieľať na zvyšovaní motivácie k získaniu vyššieho vzdelania prezentovaním pozitívnych príkladov z vlastnej komunity. Prítomnosť rómskych učiteľov a pedagogických asistentov v základných školách môže slúžiť ako výrazná motivácia pre žiakov, ktorých učia.

V prípade základných škôl sa osvedčil aj celodenný výchovný systém, ktorý umožňuje so žiakmi pracovať intenzívnejšie a dlhšie, a tým aspoň čiastočne vyvažovať nepriaznivé životné podmienky v ich domácnostiach. Okrem prípravy na vyučovanie či venovaniu sa rôznym záujmovým činnostiam možno počas nich realizovať aj aktivity, ktoré prehĺbujú sebapoznávanie, rôzne sociálne zručnosti a taktiež uvažovanie o budúcej vzdelávacej a profesijnej dráhe (Dráľ, 2015).

Komunikácia s rodičmi môže byť náročnejšia, keďže pasívnejšie formy informovania prostredníctvom žiakov, tlačných či internetových zdrojov pri nich nemusia fungovať. Rátať treba aj s často pociťovanou nedôverou voči inštitúciám, ktorú ešte umocňuje prax predvolávania rodičov iba v prípade vzniku vzdelávacích či výchovných problémov. Na druhej strane často pre slabšiu informovanosť rodičov o dostupných možnostiach štúdia a uplatnenia sa na trhu práce môže byť komunikácia v istom zmysle jednoduchšia. Mnohí rodičia sa totiž spoľahnú na radu triedneho učiteľa alebo výchovného poradcu, čo však zvyšuje potrebu poskytovania vyvážených informácií a ponuku rôznych alternatív (Dráľ, 2015).

3. Preventívne skupinové aktivity pre žiakov zo SZP

PODMIENKY realizácie skupinovej práce v oblasti KP

Odborný zamestnanec CPP po zaevidovaní žiadosti o realizáciu programu zo strany ZŠ kontaktuje výchovného/kariérového poradcu školy. Spoločne na základe identifikovaných potrieb vytvoria harmonogram realizácie a obsah skupinových aktivít v oblasti kariérového poradenstva pre žiakov, ktoré budú prebiehať na pôde školy. Podmienkou zaradenia do programu je podpísaný súhlas rodiča/zákonného zástupcu.

Špecifiká práce so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia:

- prispôsobenie jazyka (žiaci zo SZP môžu v domácom prostredí hovoriť iným ako slovenským jazykom),
- zjednodušenie formulácií,
- zohľadňovanie životných situácií, v ktorých sa žiaci nachádzajú,
- vnímanie limitov vyplývajúcich zo SZP,
- prihliadanie na uspokojovanie potrieb žiakov (bio-psychosociálnych) počas stretnutí,
- vytváranie a podpora vzájomných dobrých vzťahov,
- dostatok času na aktivity, následné porozumenie a prepojenie do reálneho života,
- prispôsobenie aktivít úrovni žiakov v jednotlivých ročníkoch,
- zamerať sa na prežívanie v skupinách a ich potreby,
- rešpektovať záujmy tejto špecifickej skupiny na jednej strane, ale zároveň ich učiť nové veci, rozvíjať ich zručnosti,
- motivovať rodičov k rozvoju ich detí prostredníctvom voľnočasových aktivít, záujmových útvarov,
- užšia spolupráca so školským podporným tímom,
- prizývať k spolupráci aj pedagogických asistentov,

- sieťovanie s komunitnými centrami,
- prijať inakosť skupiny,
- vyhnúť sa porovnávaniu s normami bežnej populácie,
- dbať na individualitu každého žiaka.

Tieto špecifiká je potrebné zohľadňovať v celom procese – od prípravnej cez realizačnú až po vyhodnocovaciu fázu.

Prípravná fáza zahŕňa nasledovné činnosti:

- informovanie riaditeľov základných škôl a výchovných/kariérových poradcov o programe,
- vypísanie žiadosti riaditeľa ZŠ o realizáciu programu,
- výchovný/kariérový poradca ZŠ k realizácii programu zabezpečí:
 - informovanie žiakov o možnosti zúčastniť sa na programe,
 - vytvorenie zoznamu žiakov, ktorí majú záujem o program, v prípade, že sa nebude realizovať plošne pre celú triedu,
 - zabezpečenie podkladov na začatie skupiny – podpísané súhlasy rodičov/zákonných zástupcov a doručenie do CPP.

Informácia pre rodičov/zákonných zástupcov

Ako vhodné sa javí realizovať rodičovské stretnutie, na ktorom by sa poskytli informácie o skupinových aktivitách a ich cieľoch. Zároveň by sa rodičom poskytol priestor na otázky súvisiace s procesom realizácie programov. Ak sa rodičia nemôžu zúčastniť na rodičovskom stretnutí, zašle sa im písomná informácia o programe.

Zabezpečenie programu

CPP sú školské zariadenia a venujú sa žiakom primárne v čase vyučovania. Program je možné realizovať v priestoroch základnej školy viacerými spôsobmi:

- po skončení vyučovania,
- počas vyučovania – každý modul minimálne dve vyučovacie hodiny,
- celodenným stretnutím.

Je na dohode zamestnanca CPP s vedením ZŠ, v akej forme a akom rozsahu bude program v škole realizovaný. Rovnako materiálo-technické zabezpečenie vychádza z prostriedkov a možností centra a vybranej základnej školy. Personálne program zabezpečujú odborní zamestnanci CPP (sociálny pedagóg, kariérový poradca, psychológ, špeciálny pedagóg) v spolupráci s relevantnými osobami zo školy (ako napr. kariérový poradca, výchovný poradca, školský psychológ, triedny učiteľ, členovia školského podporného tímu a pod.).

V kontexte efektívnosti skupinových aktivít je potrebné vytvoriť podmienky na priebeh stretnutí, aby sa zvyšovala účinnosť jednotlivých aktivít. K tomu slúžia nasledovné kroky:

- Usporiadať priestor pri skupinovej práci – ak je to možné, realizovať program v iných priestoroch ako v školskej triede.
- Usporiadať priestor pri skupinovej práci – sedenie do kruhu, kde cieľom je vylúčenie bariér a uľahčenie vnímania a vzájomnej komunikácie medzi jednotlivými členmi skupiny, podporiť rovnocennosť medzi členmi skupiny.
- Sledovať časové hranice jednotlivých aktivít.
- Spoločne prijať a rešpektovať dohodnuté pravidlá – malo by ísť o pravidlá plné rešpektu, krátke, jasné, prehľadné, uskutočniteľné a akceptované, čím sa vytvára vhodná sociálna klíma a predpoklad pre pocity bezpečia a dôvery. Prispiť by k tomu mohli aj ponúknuté pravidlá – STOP pravidlo, ktoré dáva každému žiakovi právo nevstupovať do tej aktivity, ktorá by mu nesesedala a mohla vyvolať nejaké negatívne spomienky či prežívanie. Ďalším pravidlom je aj dohoda o „nevynášaní“ informácií zo skupiny, ktorá poskytuje istý druh záruky, že prejavovaná otvorenosť nebude zneužitá inde, mimo skupiny.
- Využívať zásady optimálnej komunikácie v skupine – komunikovať jasne a otvorene, vyjadrovať sa spôsobom, ktorému žiaci rozumejú, minimalizovať hodnotiace výroky a vyslovovanie súdov, vyhýbať

- sa slovným spojeniam „malo by sa...“, „áno, ale“, pri vyjadrovaní svojich názorov používať formulácie „ja“, snažiť sa aktívne počúvať, udržiavať očný kontakt so žiakmi a povzbudzovať k tomu aj ich.
- Dynamizovať komunikáciu aktivačnými technikami – klásť otvorené otázky, napr.: „Aký máte na to názor?“ „Ako sa cítite?“ „Čo je podľa vás najdôležitejšie?“ „Napadlo vám ešte niečo, čo by ste k tomu mohli povedať?“ „Ako to máte/poznáte v bežnom živote?“ A pod.
 - Zefektívňovať skupinovú prácu – využívať ďalšie prostriedky na zefektívnenie procesu učenia, ako napr. prispôsobovanie sa potrebám skupiny, sumarizovanie, láskavosť, záujem o skupinu a jej členov, humor.
 - Poskytovať spätnú väzbu podľa všeobecných zásad – zameriavať sa na konkrétne prvky v správaní a jeho prejavy, hovoriť za seba, vyhýbať sa hodnoteniu.
 - Orientácia na „tu a teraz“ – zamerať sa predovšetkým na prežívanie žiakov v danej chvíli, čím sa umocní nielen aktuálne prežívanie, ale i schopnosť reflektovať svoje emócie aj v bežnom živote. Takéto učenie je tým viac účinné, čím emocionálnejšie sa do aktivít účastníci zapoja. Techniky a aktivity majú formu interakčných hier a cvičení, čím sa dáva príležitosť k aktívnej spoluúčasti, a teda bude vyvolané aj sociálne učenie na mnohých úrovniach.

Odporúčame dodržiavať tieto princípy sociálneho učenia:

- podporovať záujem a ochotu účastníkov zapájať sa do spoločných aktivít,
- podporovať žiakov k experimentovaniu a nachádzaniu nových riešení na zvládanie sociálnych situácií a vzťahov, ktoré by takto mohli prenášať zo skupiny do bežnej sociálnej reality,
- byť otvorený v zmysle poskytovania sociálneho vzoru, v poskytovaní informácií o vlastných pocitoch, myšlienkach, reflexiách,
- pracovať cielene so zážitkom, emočným prežívaním, sebareflexiou i spätnou väzbou,
- povzbudzovať skupinovú klímu a vytváranie atmosféry istoty, otvorenosti a dôvery, v ktorej účastníci môžu prejsť svoje pocity, myšlienky, nápady bez obáv,
- podporovať účastníkov v tom, aby sami pod vplyvom skupiny prichádzali k záverom z aktivít, bez direktívneho vedenia, neponúkať hotové riešenia bez priestoru na experimentovanie,
- poskytovať spätnú väzbu a ocenenie,
- reflektovať a ošetriť prípadné negatívne pocity počas stretnutí,
- v prípade nezapájania sa žiaka do aktivít odporúčame individuálny rozhovor s cieľom identifikovania príčin nezájmu a neochoty spolupracovať.

Metódy práce

Kariérové poradenstvo disponuje množstvom rôznych metód, postupov a techník práce so žiakmi. Podľa zámeru poradenských aktivít sa metódy vo všeobecnosti klasifikujú ako:

1. metódy zhromažďovania informácií o žiakovi: dotazníky, pozorovania, rozhovor, anamnéza, autobiografia, školské záznamy, analýza biografických údajov, analýza produktov činností, SWOT analýza, portfólio a podobne,
2. komunikačné metódy: konverzácia, rolová hra, simulácia, cvičenie, príbehy,
3. metódy skúmania pracovného trhu: cvičenia na rozvoj zručností pri hľadaní práce, simulácia pracovných situácií, orientačné exkurzie, pozorovanie profesie, vzdelávacie veľtrhy, pracovné veľtrhy, prieskumy na identifikovanie potrieb, prípadové štúdie,
4. metódy informovania žiaka: besedy, diskusie, materiály používané na šírenie informácií medzi žiakmi, profily povolání, prezentačné filmy, komentáre v rádiu, v televíznych programoch,
5. metódy osobného marketingu a informačného manažmentu: písanie životopisu a motivačného listu, príprava na pracovný pohovor, analýza/zostavenie inzerátu v médiách, databázy týkajúce sa vzdelávania a tréningu, profesií, pracovných miest,
6. metódy kariérového plánovania a rozvoja: akčný plán, osobný projekt, zvažovanie alternatív, objasnenie hodnôt, prieskum kompetencií.

Medzi najčastejšie využívané skupinové formy práce patrí:

- brainstorming, workshop, hranie hier: prakticky orientovaná technika zameraná na rozvoj schopností, dôležitý je zážitok a spätná väzba,
- teambuilding: vyvoláva v ľuďoch potrebu tímovej spolupráce, predstavuje rôzne pohybové a tvorivé aktivity, ktorých cieľom je utuženie a stmelenie kolektívu, uvedomenie si dôležitosti tímovej spolupráce a potreba prispôbiť sa kolektívnemu rozhodnutiu,
- modelové situácie: napríklad simulácia komunikácie so zamestnancami pri nástupe do firmy (Scholzová, 2015) v prípade, ak nepokračujú v ďalšom štúdiu,
- exkurzie s riadenou prípravou a spoločným vyhodnocovaním priebehu a výsledkov pozorovania žiakov.

ŠTRUKTÚRA

Stretnutia sú obsahovo zamerané na sebauvedomovanie, podporu plánovania vlastnej kariérnej cesty, orientácie na trh práce. Pri realizácii skupinových aktivít by sa mala zachovávať štandardná štruktúra:

- úvodná časť s využitím techník podporujúcich atmosféru spontánnosti, bezpečia, kooperácie, tvorivosti,
- hlavná časť zameraná na dosiahnutie vytýčených cieľov a obsahové témy, spoločne s diskusiou,
- záverečná časť, zhrnutie diania v skupine, reflexia.

V prípade pandemickej situácie napr. COVID-19 je možné realizovať prevažnú časť skupinových aktivít aj online cez komunikačné platformy a využitím rôznych online metodík. Stretnutia sa v online priestore realizujú podobne ako v prezenčnej forme – dĺžka jedného stretnutia sú dve vyučovacie hodiny a podľa dohodnutého harmonogramu so školou.

Špecifické ciele

Špecifické ciele aktivít, realizovaných individuálne či skupinovou formou, sú:

- oboznámiť sa s vlastnými silnými stránkami a rezervami,
- identifikovať v rámci programu svoj vlastný profesijný typ,
- identifikovať vlastné záujmy,
- identifikovať vlastné schopnosti a talent,
- identifikovať vlastné hodnoty,
- identifikovať stratégie rozhodovania pri výbere strednej školy,
- vyhodnocovať jednotlivé aktivity a navrhovať ďalšie kroky,
- prezentovať vlastné študijné a pracovné plány,
- rozvíjať motiváciu ako základný predpoklad pre budúcu voľbu povolania,
- zvýšiť kompetenciu žiakov vyhľadávať informácie o stredných školách a pracovať s nimi,
- rozvíjať poznanie sveta práce.

Úvodné stretnutie s privítaním účastníkov, oboznámením s programom, tvorbou spoločných pravidiel.

Realizuje sa *vstupný dotazník* zameraný na zbieranie očakávaní:

- Čo budeme podľa teba na stretnutiach robiť?
- Čo predpokladáš, že ti stretnutia prinesú?
- Čím by sme sa podľa teba mali na stretnutiach zaoberať?

Predstavenie sa: prebieha individuálne, bez priameho vyzvania a vyvolávania, s cieľom podporiť kompetencie súvisiace so sebaaprezentáciou a zvládaním situačného stresu (ide o navodenie situácie pracovného pohovoru ako úvod v problematike kariérového poradenstva).

Záverečné stretnutie – zisťovanie spätnej väzby

V závere sa realizuje aj záverečný dotazník alebo diskusia reflektujúca naplnenie očakávaní a potrieb. Môže obsahovať napr. takéto otázky:

1. Čo ti tento program/školenie/seminár/workshop/stretnutie prinieslo? Čo vieš vo svojom živote využiť?

2. Čo ťa najviac zaujalo? (Aká téma, ktoré aktivity a prečo?)
3. Čo podľa teba nebolo zaujímavé?
4. Ako hodnotíš atmosféru v skupine počas jednotlivých stretnutí?
5. Čo sa ti páčilo/nepáčilo na prístupe vedúcich?
6. Skús vymenovať aktivity, ktoré ťa zaujali.
7. Zmenil/-a by si niečo na programe, aby bol pre teba zaujímavejší?

3.1 Preventívny program pre žiakov 1. stupňa ZŠ zo SZP

1. modul: Sebaopoznávanie – vlastnosti

Cieľom stretnutia je zamyslieť sa nad sebou samým, nad svojimi kladnými aj zápornými vlastnosťami a pomáhať tak budovaniu zdravého sebavedomia. Rozvíjaním sebaúcty, pozitívneho sebaaprijatia a kritickým posúdením vlastných kvalít sa prispieva k správnej voľbe budúcej profesie. Využívať sa môžu metódy ako rozhovor, pracovné listy či rôzne projektívne techniky.

Úlohou lektora je poukazovať na súvislosti vlastností s povolaním, o akom žiaci rozmyšľajú. Môžeme dávať doplňujúce otázky: Aké vlastnosti by mal ešte mať lekár (policajt, požiarnik). Vlastnosti môžu dopĺňať aj iní spolužiaci a pomáhať pri identifikácii profilu určitého povolania.

Príklady aktivít: ruky, dotazníky, terapeutické karty...

2. modul: Sebaopoznávanie – silné stránky

Ľudské vlastnosti predstavujú špecifické vlohy jednotlivca, na ktoré má vplyv jeho temperament, psychika, ale taktiež aj výchova. Každý sa rodí s istým súborom vlastností a talentov, ktoré boli dané do vienka. Tí žiaci, ktorí majú silné vnútorné presvedčenie o svojich silných stránkach a talente, dosahujú výrazne lepšie výsledky v porovnaní s rovesníkmi. Viera a radosť týkajúca sa očakávanej pozitívnej budúcnosti má zásadný vplyv na prítomnosť, myslenie detí a ich správanie. Úlohou je pomáhať žiakom tieto ich silné stránky a talenty nachádzať, pomenovávať a podporiť ich rozvíjanie.

Príklady aktivít: moje silné stránky, superschopnosti, dotazníky, terapeutické karty...

3. modul: Sebaopoznávanie – záujmy, voľnočasové aktivity

Záujmy predstavujú špecifické zameranie osobnosti, sústredenie pozornosti na určitú vec alebo činnosť. V ranom detstve sa záujmy rozvíjajú pod vplyvom rodičov, ktorí priamo alebo nepriamo umožňujú deťom venovať sa rôznym činnostiam. Záujmy sú zdrojom energie, ktorá posúva činnosť. Dôležitou charakteristikou osobnosti sú aj schopnosti (výkonové vlastnosti v štruktúre osobnosti), ktoré charakterizujeme ako osobnostné predpoklady na vykonávanie určitej činnosti a sú rozvíjané učením. Ich rozvinutie sa prejaví ako istý druh nadania alebo talentu.

Príklady aktivít: kruh voľnočasových aktivít, môj erb...

4. modul: Orientácia na trh práce – povolania

Cieľom modulu je pomôcť žiakom identifikovať povolania, s ktorými prichádzajú bezprostredne do kontaktu – povolania v škole, komunite, v rozprávkach, u svojich vzorov. Následne je vhodné rozpracovať tieto jednotlivé povolania do konkrétnych činností a požiadaviek, ktoré si vyžadujú (napr. cez otázky: Čo má vedieť človek v danom povolaní? Akú školu je potrebné absolvovať? Aké sú podľa vás negatíva a pozitíva tejto profesie?).

Príklady aktivít: kresby, koláže z obrázkov, dramatizácia – dobrovoľníci prehrávajú príbehy zo života rôznych povolaní (automechanik, čašník, kaderník, lekár).

5. modul: Orientácia na trh práce – moje vysnívané povolanie

Cieľom tohto modulu je pomôcť žiakom rozšíriť možnosti povolání, ktoré je možné vykonávať, napr. aj za pomoci kariet JOBKORT, hovoriť s nimi o rôznych typoch povolání, možnostiach uplatnenia, potrebnom vzdelaní, možnom finančnom zárobku. V nadväznosti na to pomôcť žiakom vytvárať vlastnú kariérnu cestu a vysnívajúce povolanie. Dôležité je prepájať výsledky z predchádzajúcich modulov o sebapoznaní žiakov, s dôrazom na podporu silných stránok, s možnými povolániami v ich budúcnosti a pomôcť im formulovať ciele a možnosti, cez ktoré sa k nim vedú dopracovať.

Príklady aktivít: relaxačné aktivity, živá knižnica (príklady zo života, príbehy ľudí z komunity, človek pochádzajúci zo SZP, ktorému sa podarilo zmeniť svoj život), rozprávkoví hrdinovia, karty JOBKORT.

6. modul: Spoločné stretnutie rodičov a detí

Ako vhodné sa javí priamo zainteresovať do tohto procesu aj rodičov, ktorí majú najmä pri tejto špecifickej skupine významný vplyv na rozhodovanie o kariérovej voľbe svojich detí. Zámerom je podporiť aj rodičov v motivácii k vhodnému smerovaniu a podporovaniu detí na kariérovej ceste – učenie, vzdelávanie, záujmy. Prostredníctvom triedneho učiteľa pozvať rodičov na stretnutie rodičov a detí, kde sa predstaví program, ktorým žiaci prechádzajú, a na to sa dá nadviazať individuálna práca s rodičmi a ich dieťaťom. Môže sa vytvoriť diskutujúce prostredie pre rodičov, ako sú spokojní v živote, so svojím pracovným zaradením, príp. nespokojní, aké sú toho dôvody, aké plány mali oni kedysi, kto ich na ich ceste podporoval, akú víziu majú o svojom dieťati a akú pomoc by pre neho aktuálne potrebovali aj prijali. Veľmi dôležité je vytvoriť spolupracujúcu atmosféru, aby o riešenie týchto vecí mali záujem aj samotní rodičia. V prípade záujmu a ochoty rodičov odporúčame dohodnúť systematickú dlhodobú spoluprácu, pomoc a podporu.

3.2 Preventívny program pre žiakov 2. stupňa ZŠ zo SZP – 5. – 6. ročník

1. modul: Sebapoznávanie – sebahodnotenie, seba prezentácia

Cieľom stretnutia je zamyslieť sa nad sebou samým, nad svojimi kladnými aj zápornými vlastnosťami a pomáhať tak budovaniu zdravého sebavedomia. Rozvíjaním sebaúcty, pozitívneho seba prijatia a kritickým posúdením vlastných kvalít sa prispieva k správnej voľbe budúcej profesie. Rovnako je potrebné u žiakov podporovať aj schopnosť prezentovať sa.

Príklady aktivít: kto som, kreslený životopis, vrcholy a údolia, 9 životov, indiánske meno.

2. modul: Seba poznávanie – hodnoty

Hodnoty sú hlavné životné princípy, ktoré ovplyvňujú celkový prístup človeka k životu a vlastnej budúcnosti. Všetko, teda aj práca, môže mať pozitívnu i negatívnu hodnotu. To, ako sa rozvíja a formuje hodnotový systém žiakov, predznamenáva ich budúcnosť, pretože hodnoty sú hybnými silami kariérovej voľby a budovania kariéry. Potrebné je pri tejto práci zohľadňovať aj vplyv rodiny a hodnotu vzdelania, ktorú si zo svojej komunity prinášajú.

Príklady aktivít: čo oceňujem na iných – motivácia, hodnoty, pri tejto téme je možné pracovať s pracovnými listami alebo terapeutickými kartami.

3. modul: Seba poznávanie – motivácie

Motivácia a úspech v učení spolu veľmi úzko súvisia. Motivácia je hnacím motorom. Ak motivácia chýba, človek sa musí premáhať a robiť len to, čo musí, pod hrozbou problémov. Ak niekto presne vie, čo chce dosiahnuť a prečo to chce, tak má lepšie predpoklady na dosiahnutie svojho cieľa. Bude sa snažiť nájsť cestu k úspechu, pretože má svoju motiváciu.

Príklady aktivít: želania, raketa, môj deň v budúcnosti (ako sa budem mať, čo budem robiť...).

4. modul: Zručnosti

Zručnosti, ako napr. komunikačné zručnosti, zvládanie stresu, flexibilita, asertivita, riešenie problémov, spolupráca, sú nevyhnutné pre všetkých, pretože zvyšujú kvalitu života a podporujú zapojenie sa vo svete práce. Zvyšujú školskú úspešnosť žiakov tým, že im poskytujú nástroje, aby mohli podávať najlepší osobný výkon. Prostredníctvom ich rozvoja je podporované správanie a konanie, ktoré pomáha zvyšovať školskú úspešnosť aj úspešnosť v živote mimo školy.

Príklady aktivít: sebahodnotiaci zoznam zručností, ako ma vnímajú iní, Bezeurovo, erb.

5. modul: Profesijné záujmy

Podstatnou časťou pri rozhodovaní sa pre budúce povolanie je poznanie vlastných záujmov. Utváranie profesijného zamerania je dlhodobý proces a je potrebné zosúlaďovanie záujmov s voľbou štúdia.

Príklady aktivít: semafor/proforientácia, povolanie, ktoré sa mi páči – kariérny rebrík, OTPO, profesijné záujmy.

6. modul: Povolania

Cieľom modulu je pomôcť žiakovi identifikovať povolania, s ktorými prichádzajú bezprostredne do kontaktu – povolania v škole, komunite, v médiách. Následne je vhodné rozpracovať jednotlivé povolania do konkrétnych činností a požiadaviek, ktoré si vyžadujú (napr. cez otázky: Čo je podstatou činnosti, čo má viesť človek v danom povolaní? Akú školu je potrebné absolvovať? Aké sú podľa vás negatíva a pozitíva tejto profesie?).

Príklady aktivít: povolanie pre spolužiaka, búranie stereotypov – 8 povolaní, strom povolaní.

3.3 Preventívny program pre žiakov končiacich ročníkov ZŠ – 7. – 9. ročník

Aktivity na jednotlivých stretnutiach sú zamerané na faktory ovplyvňujúce proces rozhodovania, motiváciu, osobnostné predispozície, hodnotovú orientáciu, vnímanie jednotlivých povolaní a orientáciu na trhu práce.

1. modul: Rozvoj plánovacích a rozhodovacích zručností

Rozhodovací proces a jeho faktory – úlohou je podporiť zručnosti pri rozhodovaní prostredníctvom analýzy rozhodovacích procesov a identifikácie faktorov ovplyvňujúcich výber ďalšieho štúdia. Je potrebné ich zohľadniť v štyroch oblastiach – ja, iní ľudia, škola, budúcnosť/trh práce. Na základe týchto výsledkov možno nadviazať ďalšie aktivity na nasledujúcich stretnutiach. Upriamiť ich pozornosť aj na emocionálnu stránku rozhodovacích procesov.

2. modul: Sebapoznávanie – vlastnosti

Cieľom stretnutia je zamyslieť sa nad sebou samým, nad svojimi kladnými aj zápornými vlastnosťami a pomáhať tak budovaniu zdravého sebavedomia. Rozvíjaním sebaúcty, pozitívneho sebaaprijatia a kritickým posúdením vlastných kvalít sa prispieva k správnej voľbe budúcej profesie. Úlohou lektora je poukazovanie na súvislosti vlastností s povolaním, o akom žiaci rozmýšľajú. Môžeme dávať doplňujúce otázky: Aké vlastnosti by mal ešte mať lekár (policajt, požiarnik)? Vlastnosti môžu dopĺňať aj iní spolužiaci a pomáhať pri identifikácii profilu určitého povolania.

Príklady aktivít: rozhovor, brainstorming, pracovné listy, rôzne projektívne techniky.

3. modul: Sebapoznávanie – záujmy, schopnosti

Záujmy predstavujú špecifické zameranie osobnosti, sústredenie pozornosti na určitú vec alebo činnosť. V ranom detstve sa záujmy rozvíjajú pod vplyvom rodičov, ktorí priamo alebo nepriamo umožňujú deťom venovať sa rôznym činnostiam. Tie aktivity, ktoré rodičia pozitívne posilňujú, sa za určitých predpokladov

stávajú záujmami detí. Skutočné individualizované záujmy sa výrazne formujú v strednom školskom veku, keď sa stabilizujú v dôsledku vlastného zaujatia a preferovania tých aktivít, v ktorých získavajú pozitívne emocionálne posilnenie, jednak vo forme radosti z výkonu, ale aj ocenenia zo strany druhých. Budujú si sebadôveru v procese činnosti, ktorá ich baví. Záujmy sú zdrojom energie, ktorá posúva činnosť. Dôležitou charakteristikou osobnosti sú aj schopnosti (výkonové vlastnosti v štruktúre osobnosti), ktoré charakterizujeme ako osobnostné predpoklady na vykonávanie určitej činnosti a sú rozvíjané učením. Ich rozvinutie sa prejaví ako istý druh nadania alebo talentu. Ľudia si hľadajú také povolanie, v ktorom by mohli svoje záujmy a schopnosti zužitkovať a ďalej rozvíjať. Pracovať v oblasti, ktorá človeka baví a má na ňu predpoklady, je výhodou tak pre zamestnanca, ako aj pre zamestnávateľa.

Vo vzťahu k tejto špecifickej skupine sa však objavuje skutočnosť, že sa títo žiaci venujú málo rozvoju svojich záujmov a schopností v dôsledku slabého až chýbajúceho posilňovania od rodičov, absentuje návšteva krúžkov a pod. Tento deficit je možné podporiť zo strany školy a komunitných centier. Pedagogickí zamestnanci dokážu identifikovať silné stránky žiakov zo SZP a navrhnúť možnosti ich rozvoja v školskom i mimoškolskom prostredí.

Príklady aktivít: silné stránky, 9 životov, erb, terapeutické karty, dotazníky zamerané na zisťovanie záujmov.

4. modul: Sebapoznávanie – hodnoty a motivácia a ich prepojenie pre potreby ďalšieho vzdelávania

Hodnoty sú hlavné životné princípy, ktoré ovplyvňujú celkový prístup človeka k životu a vlastnej budúcnosti. Všetko, teda aj práca, môže mať pozitívnu i negatívnu hodnotu. Aj hodnota práce sa v očiach žiakov znižuje, ak sa sústavne niektoré aspekty znevažujú. To, ako sa rozvíja a formuje hodnotový systém žiakov, predznamenáva ich budúcnosť, pretože hodnoty sú hybnými silami kariérovej voľby a budovania kariéry. Našou úlohou je podporiť ich vo vnímaní a prijatí hodnoty vzdelania a práce, čím sa zároveň môže posilňovať aj ich motivácia k naplneniu. Zároveň je možné hovoriť aj o benefitoch súvisiacich s prácou, ako je mzda či iné výhody, poukázať na rozdielnosť príjmu z dávok získaných od štátu a financií získaných z práce. Ďalšou hodnotou, o ktorej sa môžeme rozprávať so žiakmi, sú vzory v profesiách, ktoré sú pre nich príťažlivé. V práci je možné osloviť aj ľudí z marginalizovanej komunity, ktorí sú úspešní vo svojich profesiách, príp. priniesť príbehy verejne známych ľudí a zamerať sa na prácu s motiváciou, ako je možné dosiahnuť podobné úspechy či vlastné ciele.

Príklady aktivít: pracovné listy, terapeutické karty Hodnoty, Balón, Kotvy, živá knižnica.

5. modul: Povolania

Modul je zameraný na rozšírenie zdrojov informácií o možných profesiách, ktoré by mohli žiaci v budúcnosti raz vykonávať. Úlohou je priblížiť formou diskusie typické vlastnosti, požiadavky a predpoklady na vykonávanie toho-ktorého povolania. Je možné poukázať na dôležitosť povolání, ktoré nevyžadujú vysokoškolské vzdelanie a aj tak sú potrebné a môžu byť úspešné, ale aj vzorov z komunity, ktoré sa uplatnili v rôznych povolaniach.

Príklady aktivít: možné je využiť portál ISTP, zoznam či kartotéku povolání, videá o povolaniach, živé príklady ľudí, besedy...

6. modul: Profesiogramy

Stretnutie je venované informáciám o učebných a študijných odboroch. Cieľom aktivity je oboznámenie žiakov so strednými školami v regióne, ako aj naučiť ich vyhľadávať informácie o stredných školách na internete, o študijných programoch a podmienkach prijatia, pracovať s týmito informáciami a aplikovať ich do vlastných plánovacích a rozhodovacích procesov. Ďalšou možnosťou je vytvoriť prezentáciu s ponukami odborov SŠ v príslušnom regióne, prípadne čo všetko vyžaduje štúdium (napr. kúpu nejakých náradí, oblečenia a pod.). Ponúknuť sa dajú aj zdroje na hľadanie informácií na webových stránkach o SŠ a povolaniach a informácie o uplatniteľnosti na trhu práce (napr. aj priamo cez študentov SŠ, rodičov, zamestnávateľov, ÚPSVaR, burzy stredných škôl – aj online, informácie o duálnom vzdelávaní).

4. Diagnostický proces a individuálne poradenstvo/konzultácie s klientom a jeho zákonným zástupcom

Po stretnutiach so skupinovými aktivitami sa realizuje skupinová diagnostika zameraná na zisťovanie intelektových a osobnostných predpokladov, záujmov a profesijnej orientácie, ktorú realizuje tím odborných zamestnancov (psychológ, sociálny pedagóg a ďalší). V prípade pandemickej situácie COVID-19 je možné realizovať diagnostiku osobnostných predpokladov a profesijnej orientácie aj online, cez komunikačné platformy. Dotazník Typológia osobnosti a RIASEC je možné preklopiť aj do online verzie, ktorá sa dá preposlať žiakom na vyplnenie.

Následne sa realizujú individuálne konzultácie v nadväznosti na výsledky jednotlivých aktivít zo stretnutí. Je možné dohodnúť online konzultáciu so žiakom, príp. aj so zákonným zástupcom. Tá môže prebiehať na pôde školy, príp. na pôde poradenského zariadenia. Možné je prizvať ku konzultácii aj výchovného/kariérového poradcu a/alebo triedneho učiteľa, ktorý môže doplniť ďalšie informácie v rámci pedagogickej diagnostiky. V individuálnom rozhovore s klientom, prípadne aj s rodičom sa diskutuje o výsledkoch jednotlivých testov a dotazníkov a hľadá sa možnosť ich interpretácie a uplatnenia. Pri poradenstve je možné využívať aj program Proforient, prostredníctvom ktorého je možné poukázať na to, koľko žiakov sa hlási na jednotlivé školy, prospech žiaka, príp. simulácia na inú strednú školu/odbor ako má žiak vybrať. Metóda, ktorá je používaná v tejto záverečnej fáze, je poradenský rozhovor.

Výstup činnosti

Výstupmi KVaKP sú:

- osobný spis klienta, ak je klient v evidovaní v poradenskom zariadení,
- spisový obal na skupinovú činnosť.

Výstupy individuálneho poradenského procesu sú v poradenskom zariadení evidované v osobnom spise klienta. Môže ísť o nasledovné dokumenty:

- žiadosť zákonného zástupcu o zaradenie žiaka do starostlivosti poradenského zariadenia, s dokladom o potvrdení zaradenia do SZP,
- informovaný súhlas so psychologickým a/alebo špeciálnopedagogickým vyšetrením a/alebo sociálnopedagogickým vyšetrením a odbornou starostlivosťou, informácia o spracovávaní osobných údajov,
- záznamy z osobnej, zdravotnej a rodinnej anamnézy,
- pedagogická charakteristika,
- záznamy z diagnostických testov (psychologických, špeciálnopedagogických, sociálnopedagogických), príp. rediagnostických vyšetrení (optimálne na konci 8. ročníka, príp. na začiatku 9. ročníka),
- správa zo psychologického, príp. špeciálnopedagogického vyšetrenia,
- záznamy z kariérovej diagnostiky a z kariérového poradenstva,
- záznamy z konziliárnych stretnutí v rámci multidisciplinárneho prístupu,
- správa z kariérového poradenstva (1x sa zakladá do spisu klienta, 1x sa odovzdáva zákonnému zástupcovi klienta/interná správa s odporúčaniami k ďalšiemu smerovaniu).

Možné výstupy v rámci skupinových aktivít:

- žiadosť o skupinovú aktivitu zo školy,
- informovaný súhlas zákonného zástupcu žiaka/žiačky so zaradením do skupinových aktivít,
- prezenčná listina z jednotlivých stretnutí,
- úvodný dotazník – očakávania žiakov,
- záverečný dotazník/evaluačný dotazník – dotazník spätnej väzby,

- záznam skupinovej činnosti z jednotlivých stretnutí, so zaznamenaním témy, realizovaných aktivít, pozorovania a atmosféry, príp. poznámok,
- záverečné vyhodnotenie obsahu programu,
- individuálne výstupy účastníkov z jednotlivých aktivít,
- návrh ďalších krokov, odporúčania.

Na efektívnejšiu spoluprácu so zákonným zástupcom a školou sa ako vhodné javí písomné spracovanie správy z diagnostického vyšetrenia ku kariérovému poradenstvu. V správe je možné uviesť aj nasledujúce informácie:

- výsledky zo psychologickej diagnostiky, ktorá bola zameraná na intelekt a osobnosť, záujmy, hodnoty atď.,
- identifikácia silných stránok žiaka,
- výsledky zo špeciálnopedagogického poradenstva (ak ide o žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami),
- prospech žiaka (na základe informácií z programu Proforient),
- študijné alebo učebné odbory, o ktoré má žiak záujem (na základe informácií z programu Proforient),
- postrehy zo skupinovej odbornej činnosti,
- závery a odporúčania na výber ďalšieho vzdelávania a možné uplatnenie žiaka na trhu práce,
- vyjadrenie klienta k záverom poradenského procesu.

Expedovanie správy z kariérového poradenstva

Ak o diagnostiku/vyšetrenie požiada:

1. škola, ide o externú správu s odporúčaniami na podporu kariérového vývinu žiaka, ktorú dostane kariérový poradca v škole; ten následne komunikuje s triednym učiteľom, ako ďalej podporiť žiaka v súlade s jeho profesijným smerovaním, odporúčania z diagnostiky sa založia do osobného spisu žiaka v škole a na základe nich sa nastavujú ďalšie potrebné kroky,
2. zákonný zástupca alebo plnoletý klient, ide o internú správu v osobnom spise klienta, kde sú vložené diagnostické hárky aj so závermi a odporúčaniami odborných zamestnancov; s výsledkami kariérového poradenstva a diagnostiky sú oboznámení pri osobnom stretnutí v rozhovore.

Spolupráca

INTERNÁ SPOLUPRÁCA V CPP

Spolupráca odborných zamestnancov prebieha v niekoľkých etapách vo vzťahu ku klientovi. Prvým krokom je posúdenie sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré sa realizuje na základe podnetov zo strany školy, posudzuje a potvrdzuje sa na základe komplexného diagnostického vyšetrenia (psychologického, špeciálnopedagogického) zameraného na posúdenie potrieb klienta. V záveroch týchto vyšetrení je možné odporúčať zavedenie tvorby portfólií vo vzťahu ku KVaKP. Je vhodné ponechať KVaKP v rukách triedneho učiteľa v spolupráci s kariérovým/výchovným poradcom. Neskôr je vhodné rozšíriť spoluprácu aj s odbornými zamestnancami školských podporných tímov, najmä psychológmi a sociálnymi pedagógmi.

Kariérový/výchovný poradca školy zastrešuje spoluprácu s pedagogickými i odbornými zamestnancami školy v oblasti kariérovej výchovy. Mal by mať evidenciu žiakov zo SZP, ktorú si vedie pedagogický alebo odborný zamestnanec, ktorý je touto činnosťou poverený (školský poradca, výchovný poradca, školský špeciálny pedagóg). Taktiež by mal mať zaznamenanú potrebnú dokumentáciu (kariérny list). Ten okrem základných anamnestických údajov obsahuje aj záznam činností, ktoré sa so žiakom počas školského roka realizovali. Kariérny list je súčasťou portfólia, ktoré obsahuje taktiež aj súbor prác žiaka spolu s rôznymi informáciami a skúsenosťami s pracovnými výsledkami žiaka.

Druhou etapou je oblasť kariérového rozhodovania, na ktorom sa môžu podieľať odborní zamestnanci CPP (psychológ, špeciálny pedagóg, kariérový poradca, sociálny pedagóg). Úlohou je v prípade potreby pomôcť pri kariérovom rozhodovaní a vhodnom výbere strednej školy v súlade s predpokladmi a možnosťami klienta. Tím CPP by mal spolupracovať s kariérovým tímom v škole. Ten je tvorený z členov (triedny učiteľ, kariérový poradca školy, členovia školského podporného tímu), ktorí by spolupracovali pri vytváraní plánu kariérového vývinu žiaka, kariérového poradenstva a jeho implementácie v škole.

EXTERNÁ SPOLUPRÁCA

Kariérový poradca CPP vytvára spoluprácu:

1. na pôde základnej školy:
 - spolupráca s triednym učiteľom žiaka –
 - sleduje a posudzuje zručnosti a schopnosti žiakov v triede a kariérový vývin jednotlivých žiakov, ktorí potrebujú zvýšenú podporu, a následne o tom sprostredkuje informácie a podnety kariérovému poradcovi,
 - obvyčajne pozná sociálne zázemie žiaka, jeho rodinnú, osobnú, zdravotnú a školskú anamnézu, pozná vplyv diagnózy/diagnóz žiaka na jeho proces učenia, pozná jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby a môže posúdiť opodstatnenosť úprav metód a foriem vzdelávania žiaka, na základe poznania žiaka a jeho školských výkonov vie posúdiť žiakove možnosti v oblasti budúceho uplatnenia sa v profesijnom živote, môže podchyťovať záujmovú činnosť a profilovanie smerom ku kariére,
 - spolupráca s pedagogickými zamestnancami – sledujú a posudzujú zručnosti a kariérový vývin jednotlivých žiakov a sprostredkujú informácie a podnety triednemu učiteľovi či kariérovému poradcovi školy,
 - spolupráca so školským psychológom – môže sa podieľať na orientačnej diagnostike a môže zaznamenávať efekt intervencií u žiakov v rámci dlhodobej starostlivosti a procesu dynamického hodnotenia,
 - spolupráca so školským špeciálnym pedagógom – pomáha špecifikovať výber vhodnej školy pre žiaka so ŠVVP a podieľa sa na vytváraní kontinuity pri prechode žiaka na SŠ, poskytuje poradenské a metodické služby rodičom a učiteľom žiaka, tvorí metodické a podporné materiály a pomôcky, ktoré môžu uľahčiť žiakom so ŠVVP výchovno-vzdelávací proces, informuje o podmienkach a úpravách pri Testovaní 5 a 9, o priebehu a možnostiach úpravy priebehu maturitnej skúšky, aby vplyvy znevýhodnenia neboli také výrazné,
 - spolupráca s kariérovým/školským poradcom školy:
 - plánuje, pripravuje, koordinuje a organizuje aktivity z plánu kariérového poradenstva vrátane diagnostiky v kariérovom poradenstve v škole, zhromažďuje informácie od triednych učiteľov a ostatných zamestnancov školy na zabezpečenie kariérového posudzovania a diagnostiky v kariérovom poradenstve pre všetkých žiakov, ktorí to potrebujú,
 - vedie dokumentáciu o kariérovom vývine žiaka, aktualizuje kariérne listy za jednotlivé školské roky a spravuje portfóliá,
 - v spolupráci s kariérovým poradcom CPP a kariérovým tímom v škole informuje zákonných zástupcov o možnostiach a podmienkach štúdia na SŠ, o duálnom systéme, o priebehu prijímacieho procesu,
 - poskytuje tieto kariérové informácie tak, aby rodičia rozumeli rôznym typom povolání, ktoré budú ich deťom dostupné, oboznamuje rodičov s aktuálnymi a predpokladanými zmenami na trhu práce a ich vplyvom na kariérové dráhy mladých ľudí v budúcnosti – môže to realizovať skupinovo, prostredníctvom informačných e-mailov, webovej stránky školy, letákov a ďalšími dostupnými komunikačnými kanálmi,
 - zabezpečuje prepojenie medzi školou a poradenskými zariadeniami rezortu školstva, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a ďalšími inštitúciami a odbornými zariadeniami, ktoré sa zaoberajú starostlivosťou o deti a mládež,

- spolupráca s asistentom učiteľa, ktorý pracuje so žiakom;
- 2. mimo základnej školy:
 - spolupráca s rodičmi, príp. zákonnými zástupcami, keďže zvažovanie ďalšieho štúdia, ako aj voľbu povolania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia vo významnej miere ovplyvňuje rodina a komunita,
 - spolupráca s odbornými lekármi podieľajúcimi sa na starostlivosti žiaka – mať k dispozícii aktualizované odborné lekárske vyšetrenia, ak je to relevantné,
 - spolupráca s poradenskými zariadeniami (ŠCPP, LVS a pod.),
 - spolupráca so strednými školami,
 - spolupráca s úradmi práce, zamestnávateľmi,
 - spolupráca s miestnou komunitou a príslušnými organizáciami, ktoré zastrešujú jednotlivé druhy postihnutí a pod.,
 - spolupráca s komunitnými centrami, ktoré pomáhajú ľuďom v núdzi alebo v sociálnom vylúčení. Jednou z úloh centier je vytvárať pre jednotlivcov príležitosti k osobnostnému rastu v rôznych etapách ich života a chrániť ich pred hrozbou sociálneho vylúčenia. Klientmi sú prevažne ľudia z marginalizovaných skupín, ktorým centrá pomáhajú pri príprave na školské vyučovanie, v dochádzke či v zmysluplnom trávení voľného času.

Koordinovaný prístup ku kariérovej príprave žiakov by mal byť východiskom kvalitnej prípravy v období prvej smerovej voľby.

Úskalia postupu

Žiaci zo SZP často nemajú dostatočnú podporu na učenie a dosahovanie lepších vzdelávacích výsledkov, čo znižuje ich motiváciu ďalej študovať a získať vyššie vzdelanie. Negatívna skúsenosť so školou, nevyhovujúce podmienky na domácu prípravu, nedostatočná podpora študijných ambícií zo strany rodičov, prezentovaná nízka hodnota vzdelania a nedostatočná podpora aj zo strany komunity ovplyvnená nízkou úrovňou vzdelanosti, chudobou a sociálnym vylúčením, ale aj nedostatkom informácií a pozitívnych vzorov, nepoznanie vlastných predpokladov a možností, môžu viesť k záškoláctvu i k predčasnému ukončeniu vzdelávacej dráhy, a to po ukončení povinnej školskej dochádzky, často v ročníkoch už aj základnej školy.

V prípade pokračovania v štúdiu môže jeho úspešné absolvovanie skomplikovať nevhodná voľba školy a študijného odboru, vyplývajúca z nízkych očakávaní o schopnostiach a predpokladoch mladých ľudí, ktorá ich vedie k výberu menej náročných študijných a učebných odborov, príp. sa pri rozhodovaní môže objaviť fenomén „komunitnej súdržnosti“ v zmysle „všetci ideme na jeden odbor“.

V súvislosti so stredoškolským vzdelávaním žiakov zo SZP je kritický najmä prechod zo základnej na strednú školu a predčasné ukončovanie stredoškolského štúdia po splnení povinnej školskej dochádzky.

V prípade náročnejších, maturitných odborov sa zas na neúspechu môže podpísať absentujúca podpora počas štúdia zo strany školy i rodiny, ako aj rovesnícky tlak. Ovplyvňovať neúspech môžu aj rôzne životné situácie, ako napr. tehotenstvo či nedostatočná hodnota vzdelania ako takého. To sa môže odzrkadliť v slabších vzdelávacích výsledkoch, strate motivácie a napokon viesť k rezignácii a predčasnemu ukončeniu vzdelávania bez získania kvalifikácie.

Významný vplyv na nedokončenie školy môžu mať aj náklady spojené so štúdiom, neúspešná socializácia do kolektívu či tlak rodín na uprednostňovanie zárobkovej činnosti namiesto štúdia (Drál', 2015).

Práca s rodinou

Vzdelávací systém prenáša pomerne vysoké bremeno podpory pri vzdelávaní na rodičov a rodinu. V prostredí, kde rodičia nemajú potrebné vzdelanostné zázemie alebo/a každý deň bojujú o prežitie a existenciu, je predpoklad zlyhania vysoko pravdepodobný. Mnohí rodičia zo sociálne vylúčených komunít

môžu mať sami negatívnu skúsenosť so vzdelávaním a život v chudobe a pri dlhodobej nezamestnanosti ich vedie často k životnej stratégii základného prežitia. V rodine ani v komunite nemusia byť pozitívne vzory, na ktorých by bolo možné demonštrovať vzťah medzi dosiahnutým vzdelaním, uplatnením sa na trhu práce a z toho vyplývajúcou vyššou kvalitou života. Rodičia s nižším vzdelaním môžu mať skreslený obraz o trhu práce, požiadavkách na štúdium či výkon rôznych povolání. Často vychádzajú iba z vlastnej skúsenosti a necítia sa byť kompetentní na ovplyvňovanie študijnej či profesijnej dráhy svojich detí. Od štúdia ich môžu aj aktívne odrádzať, a to pre potreby rodiny či domácnosti, finančné náklady či nesúhlas s dochádzaním do školy.

Ak domáce prostredie nedokáže žiakovi vytvoriť dostatočné motivujúce a podporné podmienky, je žiaduce a potrebné, aby do kariérového vývinu vstúpili aj iní aktéri. Účinná pomoc je potrebná najmä v situáciách váhania, nedostatku informácií či pri nepoznaní súvislostí a možných dôsledkov prijatých rozhodnutí.

Medzi úskalia postupu patrí práca s uvedením si rodiča, že je zodpovedný za starostlivosť o dieťa a zabezpečenie jeho potrieb. Poradca poskytuje pomoc a podporu, no môže narážať na neochotu zákonného zástupcu spolupracovať, ktorých dôvody môžu byť rôzne. V prvom rade to môže byť obava zo stigmatizácie, zľahčovanie či bagatelizovanie ťažkostí ich dieťaťa. Dobré mienené rady poradcov nemusia byť prijaté v dôsledku rozličných sociálnych situácií, iného hodnotového zázemia, z dôvodu nedôvery voči kariérovému poradcovi. V komunikácii je vhodné zvoliť formu komunikácie, ktorá má kooperatívny charakter a otvára nové možnosti riešenia.

Čomu sa vyhnúť

1. Nesprávnemu posudzovaniu motívov správania a výkonov v škole (žiak nemusí byť lenivý, nemotivovaný a bez záujmu o školu, môže byť aj hladný, smädný, nevyspatý).
2. Hodnotiacim postojom smerom k osobnosti žiaka, príp. správaniu, moralizovaniu, diskriminácii, bagatelizovaniu.
3. Nedôvere v schopnosť zmeny, rastu a sebazdokonaľovania dieťaťa.
4. Vychádzať len z výsledkov formálneho učenia – je potrebné hľadať možnosť podpory cez doučovanie, záujmové krúžky, individuálne vedenie školským špeciálnym pedagógom, školským psychológom.
5. Obchádzaniu spolupráce s rodinou.
6. Poučovanie rodičov, pretože by sa mohli zo spolupráce stiahnuť a nebola by tak možná efektívna podpora a stimulácia žiaka.
7. Používaniu odborného jazyka, ktorý by viedol k neporozumeniu a vytváral by priepasť medzi kariérovým poradcom a klientmi.
8. Používaniu paušalizovaného diagnostického postupu (výber testovej metódy je vhodné zvážiť podľa získaných informácií zo vstupného rozhovoru a pedagogickej diagnostiky).
9. Vnášaním individuálnych predstáv zo strany kariérového poradcu.
10. Nepočúvaniu a nerešpektovaniu potrieb a záujmov dieťaťa.
11. Nálepkovaniu a porovnávaniu žiaka s inými alebo s normou v rámci bežnej populácie.
12. Príkazom, nariadením v podobe rozkazov, radám, návrhom a riešeniam, ktoré môžu byť vnímané ako nútené poradenstvo.
13. Neobjektívnemu chváleniu, zľahčovaniu.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

Program môžu realizovať odborní zamestnanci v kategórii sociálny pedagóg, psychológ, špeciálny pedagóg, kariérový poradca. Predpokladom realizácie sú však skúsenosti so skupinovou formou práce, zážitkovými formami učenia, chápaním sociálnej dynamiky, ale aj skúsenosti s rôznymi problémami v danom vývojovom období (vzťahové problémy, sexualita, závislosti...).

Zoznam použitých metód:

- metódy diagnostické, zamerané na diagnostiku záujmov,
- metódy diagnostické, zamerané na meranie štruktúry inteligencie,
- metódy diagnostické, zamerané na osobnosť,
- metódy poradenské: rozhovor, pozorovanie, motivácia, povzbudenie, spätná väzba,
- terapeutické karty – Karty s príbehom, Svetom hodnôt, Jobkort, Silné stránky,
- pracovné listy,
- dotazníky,
- relaxačné metódy,
- projektívne metódy,
- rolové hry,
- zážitkové aktivity uvedené v OP – Ruky, Moje silné stránky, Superschopnosti, Kruh voľnočasových aktivít, Môj erb, Živá knižnica, Rozprávkový hrdina, Kto som, Kreslený životopis, Vrcholy a údolia, 9 životov, Indiánske meno, Čo oceňujem na iných, Želania, Raketa, Môj deň v budúcnosti, Bezeurovo, Semafor, Povolanie, ktoré sa mi páči, Kariérny rebrík, Povolanie pre spolužiaka, 8 povolání – búranie stereotypov, Strom povolání, Balón.

Zoznam organizácií

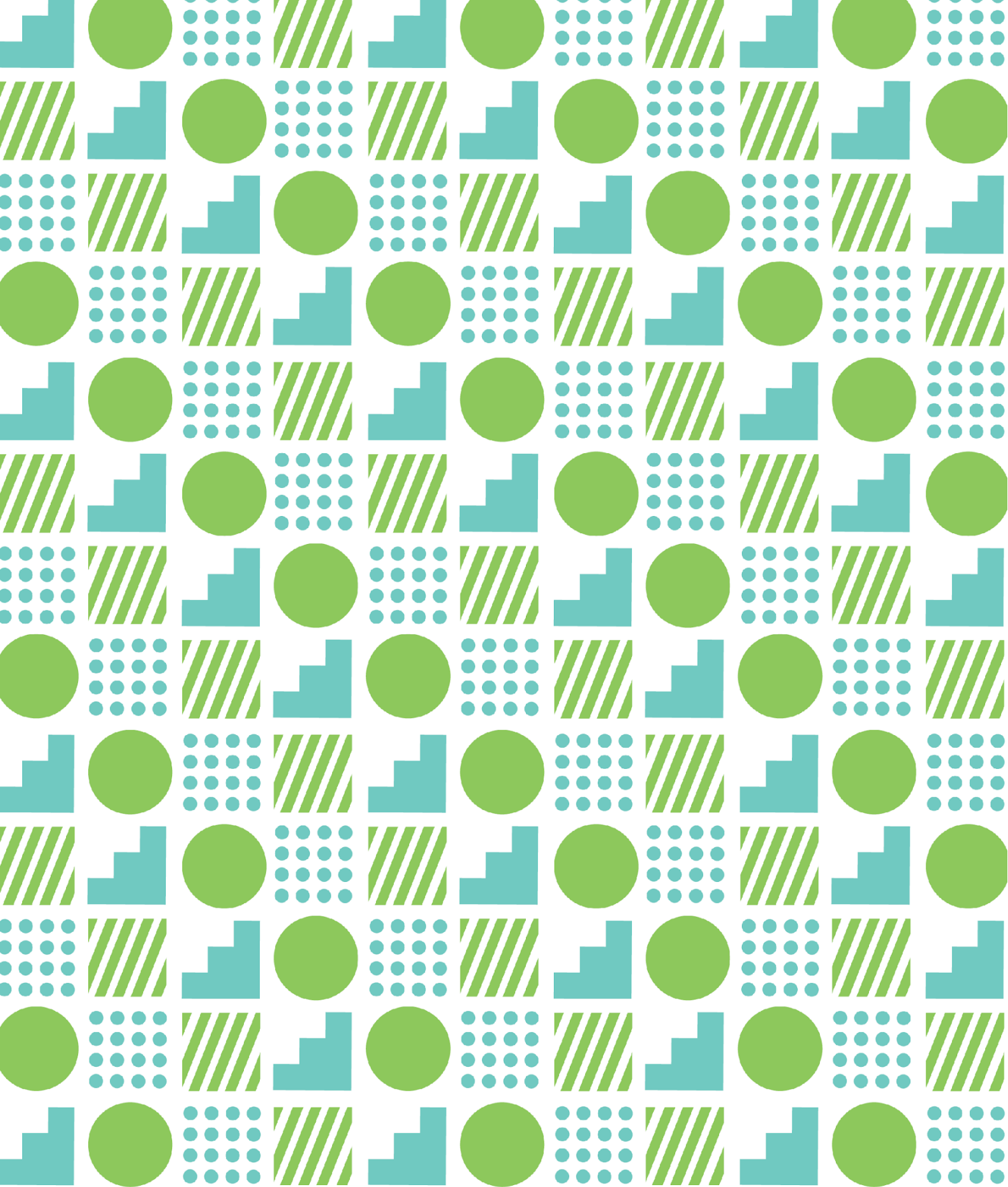
V kariérovom poradenstve je vhodný prístup, ktorý spája jednotlivé subjekty z rôznych rezortov. Danej oblasti sa venujú tieto organizácie a združenia:

- Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie,
- Združenie pre kariérové poradenstvo a rozvoj kariéry,
- Regionálne centrum kariéry,
- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny,
- Asociácia výchovných poradcov.

V danej oblasti je vhodné spolupracovať aj s nízkoprahovými sociálnymi službami - komunitnými centrami v regiónoch.

Použité zdroje

- DRÁL, P. *Vyrovňavame šance. Príručka na podporu študijnej a profesijnej orientácie sociálne znevýhodnených žiakov*. Bratislava: CVEK centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2015. ISBN 978-80-972069-1-8, s. 9, 82
- LAJČÁKOVÁ, J. *Rovné šance I. podpora stredoškolského vzdelávania rómskej mládeže prostredníctvom dočasných vyrovnávacích opatrení*. Bratislava: CVEK centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2015. ISBN 978-80-970711-8-9
- LIPNICKÁ, M. *Inkluzívne vzdelávanie detí z marginalizovaných rómskych komunít v materskej škole*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. ISBN 978-80-565-0265-5
- THOLTOVÁ, J. a kol.: *Sociálna znevýhodnenosť*. [online]. [citované 2022-03-02]. Dostupné na internete: Dostupné na: <http://is.komposyt.com/pre-odbornikov/ziak-so-svvp/preview-file/22-poradenstvo-v-skole-register-socialne-znevychodnenie-998.pdf>
- MATUŠKOVÁ, O. (n.d.). *Štandardizované metódy hodnotenia vývinovej funkčnosti v ranom poradenstve*. Bratislava: VUDPaP.
- POWELL, B. - COOPER, G. - HOFFMAN, K. - MARVIN, B. (2014). *The circle of security intervention: Enhancing attachment in early parent-child relationships*. Guilford Press.
- SMITH-ADCOCK, S. - TUCKER, C. (2016). *Counseling Children and Adolescents: Connecting Theory, Development, and Diversity*. CA, USA: SAGE.
- VÁRYOVÁ, B. - MATUŠKOVÁ, O. - HERETIK, A. - HAJDÚK, M. (2015). Metóda vývinovej diagnostiky: Skríning psychomotorického vývinu S-PMV. *Testforum 2015* (6), s. 23–30.
- WALKER, E. (2019). *Supporting emotional wellbeing in the early years*. Croner-i.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce